

Władysław Piwowarski, Kazimierz Bełch

Biuletyn socjologii religii

Collectanea Theologica 46/1, 203-216

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BIULETYN SOCJOLOGII RELIGII

Zawartość: RELIGIJNOŚĆ KATOLICKICH SZKÓŁ PODSTAWOWYCH — krótka charakterystyka i ważniejsze wyniki prac dyplomowych*.

Religijność katolickich dzieci szkół podstawowych

W poprzednim numerze biuletynu zamieszczono krótkie omówienie prac magisterskich, zrealizowanych na KUL, naświetlających wpływ rodziny na religijność dzieci. Omówione badania opierały się na jednej tylko wersji ankiety.

W niniejszym numerze biuletynu zostaną zaprezentowane również badania ankietowe, lecz bardziej zróżnicowane od poprzednio ukazanych. Niektóre z nich obejmują bowiem szerszą problematykę, inne znowu głębiej analizują wybrane wskaźniki religijności dziecięcej. Toteż zastosowano w nich różne wersje ankiety. Materiały ankietowe przeważnie uzupełniano wywiadami, adnotacjami zamieszczonymi w dziennikach katechizacji itp.

Ks. Stanisław Karsznia, *Srodowisko społeczne a religijność dzieci na przykładzie parafii Nowej Huty*, (Lublin 1962, praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania ankietowe przeprowadził autor w 1961 r. Objął nimi dzieci uczęszczające na katechizację z kl. III—VII. Przebadał 357 osób reprezentujących różne osiedla parafii Nowa Huta — Mogiła. Równorzędnie przeprowadził tzw. małą ankietę wśród obecnych na Mszy św. niedzielnej dnia 10 IX 1961 r. Małą ankietę wypełniło 2 613 dzieci, w tym 1 263 chłopców i 1 350 dziewczynek. Uzupełnieniem materiałów badawczych były dzienniki nauki religii oraz wywiady przeprowadzone z katechetami. A oto ważniejsze wyniki badań:

Regularnie odmawia modlitwę rano i wieczór — 27,2% badanych dzieci, regularnie wieczór i czasem rano — 15,6%, tylko wieczór — 46,7%, tylko czasem się modli — 8,9%, w ogóle nie modli się w domu — 1,5%.

78,6% badanych modli się samotnie, 14,4% z rodzeństwem, 4,8% — czasem z rodzicami, 2,5% — zawsze z rodzicami.

We Mszy św. uczestniczy 55,4% badanych. Z tej liczby w każdą niedzielę — 82,5%, trzy razy w miesiącu — 12,6%, dwa razy w miesiącu — 3,3%, raz w miesiącu — 1,3%, rzadziej niż raz w miesiącu — 0,3%.

Na katechizację uczęszcza 67,3% dzieci katolickich ze szkół podstawowych. Stwierdzono zależność udziału w katechizacji od odległości od punktu katechetycznego oraz od środowiska lokalnego. Dzieci ze szkół najbardziej oddalonych odznaczają się najniższym stanem udziału w katechizacji (52,8%—

* Biuletyn socjologii religii redaguje Zakład Socjologii Religii KUL pod kierunkiem ks. Władysława Piwońskiego. Niniejszy biuletyn przygotował ks. Kazimierz Bełch, Lublin.

—60,2%). Katolickie dzieci wiejskie gorliwiej uczestniczą w katechizacji (92%), aniżeli miejskie (52,8% — 78,7%). Stwierdzono również zależność uczestnictwa w katechizacji od wieku badanych dzieci.

S. Maria Zakrzewska, *Stosunek katolickich dzieci szkolnych do praktyk religijnych*, Lublin 1967 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania przeprowadzono w trzech parafiach Warszawy: w parafii św. Feliksa, w parafii św. Wawrzyńca oraz w parafii Nawrócenia św. Pawła. Objęto nimi dzieci uczęszczające na katechizację z kl. III, V, VI, VII. Ogółem przebadano 366 dzieci, w tym 192 dziewczęta i 174 chłopców. Dzieci z kl. V, VI, VII własnoręcznie wypełniały ankietę, natomiast z dziećmi z kl. III autorka przeprowadziła rozmowę według pytań kwestionariusza.

Praktyka modlitwy badanych dziewcząt kształtuje się następująco: (w %)

	kl. III	V	VI	VII	ogółem
częściej niż rano i wieczorem	6,3	5,8	8,9	3,9	6,0
rano i wieczorem	57,8	39,4	51,1	47,1	48,4
wieczorem i rzadko rano	15,6	5,8	4,4	3,9	7,2
tylko wieczorem	11,1	35,3	35,6	45,1	32,3
bardzo rzadko	8,8	11,7	—	—	5,7

Częstotliwość modlitwy chłopców (w %):

	kl. III	V	VI	VII	ogółem
częściej niż rano i wieczorem	11,8	3,8	—	—	33,5
rano i wieczorem	47,0	50,0	42,9	33,3	43,7
wieczorem i rzadko rano	23,5	7,7	8,0	5,2	10,4
tylko wieczorem	5,9	28,8	36,9	35,9	27,8
bardzo rzadko	11,8	9,7	10,2	15,4	11,6
wcale	—	—	—	7,6	1,8

Potrzebę modlitwy odczuwa 88,4% dziewcząt i 82,9% chłopców. Najważniejszą intencją modlitwy jest: prośba — dla 60,4% dziewcząt i 54,0% chłopców, dziękczynienie — dla 12,5% dziewcząt i 10,3% chłopców, uwielbienie — dla 3,2% dziewcząt i 0,6% chłopców. 20,3% dziewcząt oraz 34,5% chłopców modli się bez żadnej intencji. Modlitwę spontaniczną (tj. własnymi słowami) praktykuje 34,9% dziewcząt i 21,9% chłopców.

Uczestnictwo dziewcząt w Mszy św. przedstawia się następująco (w %):

	kl. III	V	VI	VII	ogółem
regularnie	86,7	84,3	77,8	80,4	82,3
2—3 razy w miesiącu	8,9	9,8	17,8	9,8	11,5
rzadziej	4,4	2,0	2,2	2,0	2,6

Chłopcy mniej gorliwie wypełniają obowiązek niedzielny:

	kl. III	V	VI	VII	ogółem
regularnie	85,3	73,0	81,6	61,5	75,2
2—3 razy w miesiącu	8,8	17,4	10,2	25,6	15,5
rzadziej	5,9	1,9	8,2	5,2	5,2

Do uczestnictwa we Mszy św. skłaniają badanych następujące motywy: miłość Boga i chęć kontaktu z Nim (18,0%), poczucie winy wobec Boga (2,2%), obowiązek (19,2%), wzgląd na własne korzyści (23,7%), chęć pomodlenia się (11,2%), przyjemność (8,4%), przyzwyczajenie (5,8%), nakaz (12,9%).

Częstotliwość spowiedzi dziewcząt w poszczególnych klasach kształtuje się następująco (w %):

	kl. III	V	VI	VII	ogółem
częściej niż raz w miesiącu	31,0	9,9	6,6	1,9	12,0
raz w miesiącu	44,5	43,1	42,2	31,3	40,0
6 razy w roku	2,2	19,6	22,2	9,8	13,5
4 razy w roku	4,5	11,8	15,7	39,4	18,3
rzadziej	17,8	7,8	8,9	9,8	11,0
raz w roku	—	7,8	—	7,8	4,2

Chłopcy przystępują do spowiedzi znacznie rzadziej niż dziewczęta:

	kl. III	V	VI	VII	ogółem
częściej niż raz w miesiącu	11,8	1,9	2,0	—	3,4
raz w miesiącu	52,9	26,9	26,5	28,2	32,2
6 razy w roku	8,8	17,3	16,4	5,2	12,7
4 razy w roku	11,8	34,7	14,3	23,1	21,8
rzadziej	14,7	15,4	20,5	33,3	20,7
raz w roku	—	1,9	16,3	7,6	6,8
wcale nie przystępuje	—	—	2,0	2,6	1,2

Badani wymieniali następujące motywy własnej spowiedzi: miłość Boga (1,9%), potrzeba duszy (54,9%), chęć odprawienia 9 pierwszych piątków miesiąca (4,7%), uproszenie łaski (1,3%), obowiązek (15,4%), nakaz rodziców (4,9%), nakaza katechety (2,7%), wzgląd na otoczenie (0,5%), przyzwyczajenie (2,7%). 50% dzieci przeżywa trudności w związku z przygotowaniem do spowiedzi oraz z wyznaniem grzechów. Trudności te częściej dają się odczuć dzieciom młodszym. W kl. III przyznało się do nich 64,4% dziewcząt i 73,6% chłopców, w kl. V — 58,8% dziewcząt i 59,6% chłopców, w kl. VI — 29,8% dziewcząt i 34,7% chłopców, w kl. VII — 33,4% dziewcząt oraz 38,5% chłopców. O realizację postanowienia poprawy, powziętego na spowiedzi, troszczy się: tylko jeden dzień — 14,2% badanych, do trzech dni — 26,9%, do tygodnia 21,9%, dłużej — 13,9%. Wcale się nie stara o poprawę 5,2% dzieci.

Do Komunii św. chętnie przystępuje 95,7% dziewcząt oraz 89,2% chłopców. Czynią to: dla Pana Boga — (2,4%), aby nawiązać kontakt z Bogiem (40,2%), by uzyskać pomoc Bożą (16,6%), by doznać wewnętrznej radości (35,5%), aby spełnić obowiązek (3,8%).

Do najbardziej ulubionych przez dzieci nabożeństw należą: Msza św. (38,7%), nabożeństwo majowe (18,1), nabożeństwo przy żłóbku (11,1%), Droga Krzyżowa (9,0%). Badani najczęściej motywowali swój pozytywny stosunek do nabożeństw następującymi wartościami: uroczystym nastrojem (14,7%), pięknym śpiewem (14,3%), nauką o Bogu i pomocą Bożą (13,3%), przypomnianiem cierpień Chrystusa (10,9%), odczuciem bliskości Boga (8,3%).

Często bierze udział w nabożeństwach nadobowiązkowych — 22,4% dziewcząt i 14,0% chłopców; 24,8% dziewcząt i 21,4% chłopców uczestniczy w nich rzadko, a 13,3% dziewcząt i 14,6% chłopców — bardzo rzadko. Wcale nie uczęszcza na nabożeństwa nadobowiązkowe — 32,5% dziewcząt oraz 43,6% chłopców.

Wśród praktyk nielubianych — 45,5 respondentów wymieniło żegnanie się na ulicy, a 16,6% — spowiedź.

Lekcje religii przynszą korzyść dla 92,5% dziewcząt i dla 87,7% chłopców, a z kazań odnosi korzyść 80,0% dziewcząt oraz 73,6% chłopców.

Ks. Stanisław Pawluczuk; *Uwarunkowania religijności katolickich dzieci szkół podstawowych na przykładzie parafii Rossosz, Lublin 1971* (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania ankietowe przeprowadzono w lutym 1970 r. Objęto nimi katechizowane dzieci kl. V—VIII oraz uczniów z terenu parafii Rossosz. Rozdano 249 ankiet. Otrzymano z powrotom wszystkie rodane ankiet, jednakże 2 z nich były nieprawidłowo wypełnione. Do analizy włączono 247 ankiet, w tym 136 wypełnionych przez chłopców i 111 przez dziewczęta.

Ankietowani uczestniczą w 100% w katechizacji. Na pytanie: *Kim jest Jezus Chrystus?* zupełnie poprawnej odpowiedzi udzieliło 87,0% badanych; 12,6% odpowiedziało częściowo tylko poprawnie, a 0,4% — błędnie. Dziesięć przykazań Bożych potrafiło w całości wymienić 88,2% respondentów, pięć przykazań kościelnych — 84,2%, siedem sakramentów św. — 81,3, główne prawdy wiary — 17,4%.

Do najważniejszych obowiązków katolika badani zaliczają: Mszę św. (32,2), obecność na lekcji religii (12,3), spowiedź i Komunię św. (19,0%), modlitwę (12,3%), miłość bliźniego (8,5%), zachowanie przykazań Bożych (11,0%), uczciwą pracę (4,6%).

Religia, zdaniem ankietowanych, pomaga w zdobywaniu wartości religijno-nadprzyrodzonych (29%), humanitarnych (37,4%), asekuracyjnych (33,6%).

Do wartości, dla których warto narażać własne życie, badani zaliczają w pierwszym rzędzie religię i Kościół (49,2%), ojczyznę (32,6%), oraz wolność (15,6%).

Ankietowani uczestniczą we Mszy św.: kilka razy w tygodniu — 4,6%, w każdą niedzielę — 39,6%, 2—3 razy w miesiącu — 50,0%, ok. 1 raz w miesiącu — 5,0%, rzadziej — 0,8%.

Do spowiedzi częściej niż 1 raz w miesiącu przystępuje 6,6% badanych, 1 raz w miesiącu — 27,4%, kilka razy w roku — 51,0%, i raz w roku — 15,0%.

W niesporach niedzielnych bierze udział 5,6% respondentów w nabożeństwie majowym — 34,0%, w nabożeństwie różańcowym — 21,0%.

Praktykę 9 pierwszych piątków miesiąca aktualnie odbywa 22,2% badanych. W przeszłości odbyła ją 59,8% ogółu respondentów. Dwa razy dziennie odmawia pacierz — 73% badanych, jeden raz dziennie — 24%, kilka razy w tygodniu — 1,7%, okresowo — 1,3%. Zaniedbanie modlitwy wywołuje u respondentów niepokój i wyrzuty sumienia. Na pytanie: *Jak się czujesz, gdy nie odmówisz pacierza?* otrzymano następujące odpowiedzi: czegoś mi brak — 32,3%, mam wyrzuty sumienia — 23,3%, jestem przygnębiony — 14,6%, dręczy mnie coś — 7,4%, źle się śpi — 8,6%, nie mogę pracować — 3,3%, czegoś się boję — 8,6%, obojętnie — 1,7%.

Do najbardziej ulubionych praktyk religijnych należą: Msza św. — 78,9%, rekolekcje — 8,0%, nabożeństwa — 7,5%, procesje — 5,6%. Praktyki ulubione są równocześnie najgłębiej przeżywane. Mszę św. najbardziej przeżywa 59,2% ankietowanych, rekolekcje — 20,0%, nabożeństwa — 11,4%, procesje — 9,4%. Na pytanie: *Czy czynisz coś dobrego bliźnim?* uzyskano 100% badanych; z inicjatywy innych — 17%. Codziennie je wypełnia 10,4%, raz w tygodniu — 68,5%, rzadziej — 21,1%.

Do picia alkoholu przyznało się 12,4% respondentów, do palenia papierosów — 26,5%, do kradzieży — 8,6%, do kłamstwa — 61,6%.

Respondenci korzystają z telewizji w sposób umiarkowany. Codziennie ogląda programy telewizyjne — 6,5% badanych dwa razy w tygodniu — 3,6%, jeden raz w tygodniu — 56,3%, jeden raz w miesiącu — 7,7%, rzadziej — 19,8%, w ogóle nie ogląda — 6,1%.

Rodzice interesują się praktykami religijnymi swoich dzieci. Według opinii respondentów, reakcja ich rodziców na zaniedbanie spowiedzi, Mszy św. i lekcji religii byłaby następująca:

Reakcja rodziców	spowiedź	Msza św.	lekcje religii
tłumaczyliby	85,1%	50,2%	55,3%
krzyczeliby	10,2%	48,5%	36,9%
biliby	4,7%	1,3%	7,8%

Srodowisko społeczne badanych jest zróżnicowane pod względem stopnia religijności. Dorosłych parafian autor podzielił na grupy:

- 1 — bardzo gorliwi pod względem religijnym — 7%,
- 2 — wiernie spełniający wszystkie przykazania kościelne — 26%,
- 3 — katolicy koniunkturalni — 54%,
- 4 — nie praktykujący — 12%,

Zdaniem autora wyraźny wpływ pozytywny na religijność młodego pokolenia wywierają pierwsze dwie z wymienionych wyżej grup; natomiast negatywnie najsilniej oddziałują niepraktykujący.

Ks. Marian Słabek, *Autorytet nauczyciela religii wśród katolickich dzieci szkół podstawowych na przykładzie parafii św. Michała Archanioła w Lublinie*, Lublin 1971 (praca magisterska; maszynopis w arch. Kul).

Badania ankietowe przeprowadzono w 1970 r. wśród dzieci kl. V—VIII siedmiu szkół podstawowych zlokalizowanych na terenie parafii św. Michała Archanioła w Lublinie. Badaniom poddano tylko dzieci uczęszczające na katechizację. Droga losowania co ósme dziecko ustalono reprezentację liczącą 205 osób i tyleż rozdano ankiet. Otrzymano 204 poprawne odpowiedzi (99,51%), w tym 107 od dziewcząt i 97 od chłopców.

Badani oceniali postawę religijną swoich ojców, matek i własną w następujący sposób:

Postawa religijna:	ojciec	matka	dzieci badane
głęboko wierzący(a)	18,50%	38,15%	12,75%
wierzący(a)	70,00%	59,40%	84,80%
obojętny(a) religijnie	10,00%	1,45%	2,45%
niewierzący(a)	1,50%	—	—

We Mszy św. w każdą niedzielę i święto uczestniczy — 84,80% respondentów, 2—3 razy w miesiącu — 10,30%, jeden raz w miesiącu — 2,94%, tylko w wielkie święta — 1,47%.

Do spowiedzi przystępuje częściej niż jeden raz w miesiącu — 6,40% badanych dzieci, jeden raz w miesiącu — 29,90%, kilka razy w roku — 56,35%, tylko na Wielkanoc — 3,92%, raz na kilka lat — 3,43%,

Do Komunii św. po każdej spowiedzi przystępuje jeden raz — 44,60% ankietowanych, dwa razy — 26,95%, trzy razy — 12,25%, więcej razy — 16,20%.

Pacierz odmawia codziennie rano i wieczór — 28,48% respondentów, prawie codziennie — 23,52%, tylko rano — 0,98%, tylko wieczorem — 37,24%, jeden raz w tygodniu — 0,49%, bardzo rzadko — 9,31%.

Zawód nauczyciela religii jest w świadomości badanych: bardzo potrzebny — 79,40%, potrzebny — 18,64%, niekoniecznie potrzebny — 1,96%. Respondenci uzasadniają przydatność zawodu nauczyciela religii w następujący sposób: uczy prawd wiary — 50,50%, wychowuje — 26,96%, udziela sakramentów św. — 6,66%, odprawia nabożeństwa — 6,37%.

Dużym poważaniem darzy katechetę 46,11% ankietowanych, średnim poważaniem — 48,99%, małym — 4,90%.

Prowadzenie katechizacji jest oceniane jako bardzo trudna praca przez 40,68% badanych; 50,47% respondentów zaliczyło katechizację do grupy prac wymagających przeciętnego wysiłku, a jedynie 2,45% — uważa nauczanie religii za bardzo lekkie zajęcie.

Na pytanie: *Czy w dzisiejszych czasach warto zostać księdzem i uczyć dzieci religii?* otrzymano odpowiedzi: tak — 52,45%, nie — 4,90%, nie wiem — 42,65%. Odpowiedzi pozytywne zawierały następujące uzasadnienie: jest powołany przez Boga — 11,76%, uczy i wychowuje — 27,95% spełnia funkcje kapłańskie — 4,90%, ma ciekawą pracę — 7,84%. Odpowiedzi negatywne były uzasadnione trudnościami zewnętrznymi (2,45%) i nieatrakcyjnością pracy (1,96%). Mimo pozytywnej oceny pracy księdza-katechety chęć zostania

księdzem wyraziło tylko 3 chłopców (3,09%); również tylko 3 dziewczęta chciałyby zostać siostrami zakonnymi.

87,75% badanych wyraziło chęć korzystania z rad katechety. Respondenci przyznają katechecie przede wszystkim w sprawach wiary (62,23%). W sprawach moralnych chcieliby się radzić księdza-katechety — 13,72% ankietowanych, w nieporozumieniach z kolegami — 7,35%, w nieporozumieniach z rodzicami — 12,74%, w wyborze zawodu — 8,82%, w innych sprawach — 0,98%.

Ks. Leon Chałupka, *Znaczenie kontaktów rodziny z punktem katechetycznym w religijnym wychowaniu dzieci. Studium na podstawie badań ankietowych parafii w Częstochowie*, Lublin 1971 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania zostały przeprowadzone w 1970 r. w Częstochowie. Objęto nimi dzieci uczęszczające na katechizację i ich rodziców. Rozdano 400 ankiet dzieciom kl. I—VIII i tyleż ankiet ich rodzicom. Wróciło 186 poprawnie wypełnionych ankiet dziecięcych. Ankiety te w znacznej większości pochodzą od dzieci starszych. (Ponad 75% ankiet wypełniły dzieci kl. V—VIII). Do analizy włączono też 186 ankiet wypełnionych przez rodziców badanych dzieci. Celem badania było ukazanie wpływu kontaktów rodziców z katechetą na życie religijne dzieci.

Pytanie: *Dlaczego uczęszczasz na naukę religii?*, ujawniło następujące motywy tej praktyki: zainteresowanie przedmiotem — 66,1% badanych, ciekawość — 9,7%, spełnianie obowiązku — 8,6%, uczenie się dobrego postępowania — 4,8%, spotkanie z Bogiem — 3,2%. Dzieci pomagają bezinteresownie: rodzicom — 73,1% respondentów, rodzeństwu — 38,2%, kolegom i koleżankom — 27,4%, starszym — 39,8%, potrzebującym pomocy — 46,2%. Nie pomaga nikomu 3,2% badanych.

Uczestnictwo badanych rodzin we Mszy św. kształtuje się następująco:

	ojcowie	matki	badane dzieci
częściej niż 1 raz w tygodniu	0,5%	1,1%	1,1%
1 raz w tygodniu	51,1%	78,4%	91,6%
1 raz w miesiącu	15,6%	9,7%	1,8%
rzadziej	16,3%	8,6%	1,1%
wcale nie uczęszcza	0,5%	—	—

Praktyka spowiedzi rodziców i dzieci:

	ojcowie	matki	badane dzieci
1 raz w tygodniu	—	0,5%	0,6%
1 raz w miesiącu	2,7%	5,9%	60,6%
kilka razy w roku	22,0%	44,7%	30,2%
rzadziej	62,4%	46,8%	—
wcale nie praktykuje	2,7%	0,5%	—

Częstotliwość Komunii św. rodziców i dzieci:

	ojcowie	matki	badane dzieci
1 raz w tygodniu	1,1%	2,2%	8,7%
1 raz w miesiącu	0,5%	2,7%	54,8%
rzadziej	62,1%	92,4%	27,9%
wcale nie przystępuje	3,8%	1,1%	—

We własnym postępowaniu dzieci starają się: zachować nakazy wiary — 48,7% badanych, być uczciwym człowiekiem — 35,5%, liczyć się ze zdaniem rodziców — 17,2%, liczyć się ze zdaniem księdza — 15,0%, liczyć się ze zdaniem wychowawców — 10,7%, liczyć się ze zdaniem kolegów — 8,6%.

Wśród wartości, które ankietowani chcieliby osiągnąć, pierwsze miejsce zajmuje zbawienie: — 80,1% badanych. W dalszej kolejności zostały wymie-

nione: wykształcenie — 59,0%, szczęście małżeńskie — 58,4%, spokój i uznanie — 43,6%, zawód dobrze płatny — 21,5%, wysokie stanowisko i powodzenie — 12,4%, majątek — 4,4%, zostanie księdzem, zakonnicą — 3,2%.

85% badanych rodziców jest zdania, że nauka religii wywiera pozytywny wpływ na wychowanie i życie osobiste dziecka; 3,2% — nie dostrzega tego wpływu, a 11,8% — nie wypowiedziało się w tej sprawie. Ten pozytywny wpływ rodzice widzą: w dobrym postępowaniu — 35,4%, w częstym kontakcie z kościołem — 19,4%, w zainteresowaniu się nauką religii — 17,7%, w poszanowaniu rodziców — 5,3%, w częstej Komunii św. — 2,7%, w zmianie charakteru — 1,6%.

91,5% rodziców utrzymuje kontakty z katechetami swoich dzieci. Częstotliwość tych kontaktów przedstawia się następująco: raz na tydzień — 3,7%, raz na miesiąc — 10,2%, raz na okres — 64,0%, raz na pół roku — 8,6%, raz na rok — 4,7%. Na okresowe wywiady regularnie uczęszcza — 79,1% ankietowanych rodziców; 8,6% — uczęszcza nieregularnie, a 8,0% — w ogóle nie bierze w nich udziału. Na wywiady najczęściej reprezentuje rodziców matka — 78,5%; czasem przychodzą obydwój z rodziców — 8,6%; wyjątkowo zjawia się sam ojciec — 2,2%.

90,3% badanych rodziców sprawdza wiadomości religijne swoich dzieci. Czynią to przez: przeglądanie zeszytów — 34,8%, przepytывanie — 34,2%, kontrolę tego, co było na lekcji — 15,6%.

Z badań wynika, iż dzieci rodziców utrzymujących kontakt z katechetą częściej przystępują do sakramentów św. niż dzieci tych rodziców, którzy nie kontaktują się z prowadzącym katechizację. Do Komunii św., co miesiąc lub częściej, przystępują tylko dzieci rodziców biorących udział w wywiadówkach. Co miesiąc przystępuje do spowiedzi 64,4% dzieci, których rodzice zgłaszają się na wezwanie katechety, oraz 40,0% dzieci tych rodziców, którzy lekceważą sobie takie wezwania.

Ks. Edward Czermiński, *Religijność dzieci a środowisko rodzinne na przykładzie w Piotrkowie Trybunalskim*, Lublin 1973 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania zostały przeprowadzone wśród katolickich dzieci kl. V—VIII w Piotrkowie Trybunalskim i wśród ich rodziców. Drogą losowania ustalono reprezentację liczącą 100 osób, w tym 43 chłopców i 57 dziewcząt. W oparciu o kwestionariusz przeprowadzono indywidualne wywiady z wylosowanymi do badań dziećmi oraz z ich rodzicami. Na katechizację uczęszczało w tym czasie 61,0% katolickich dzieci kl. V—VIII. W grupie poddanej badaniom stan uczestnictwa w katechizacji był nieco wyższy — wynosił 73%.

Celem pracy było ustalenie zasięgu wpływu środowiska rodzinnego na religijność dzieci. Najpierw autor, w oparciu o wybrane wskaźniki, porównał stan religijności badanych dzieci z religijnością ich rodziców i starszego rodzeństwa. Oto zestawienie niektórych wskaźników religijności (w %):

Znajomość głównych prawd wiary

	znają	nie znają	znają częściowo
rodzice	45	50	5
rodzeństwo	21	24	16
dzieci	20	48	32

Najważniejsze obowiązki katolika (w %):

	rodzice	rodzeństwo	dzieci
miłość Boga i bliźniego	11	5	4
życie w łasce uświęcającej	23	8	5
Msza św.	8	11	25
spowiedź i Komunia św.	5	4	5
wiara	20	14	32
modlitwa	10	4	6

Uczestnictwo w niedzielnej Mszy św (w %):

	ojcowie	matki	rodzeństwo	dzieci
w każdą niedzielę	23	40	31	69
co drugą niedzielę	28	28	32	18
rzadko, z okazji świąt	13	20	17	10
wcale nie uczestniczy	32	12	15	3

Częstotliwość spowiedzi (w %):

	ojcowie	matki	rodzeństwo	dzieci
co miesiąc	3	7	18	44
kilka razy w roku	12	33	22	30
jeden raz w roku	31	24	10	14
co kilka lat	15	20	4	7
wcale nie uczęszcza	34	16	6	5

Częstotliwość modlitwy (w %):

	ojcowie	matki	rodzeństwo	dzieci
regularnie rano i wieczór	9	22	39	58
jeden raz dziennie	17	21	12	26
rzadko, od czasu do czasu	25	39	20	9
nie modli się wcale	35	18	9	7

Częstotliwość kłamstwa (w %):

	ojcowie	matki	rodzeństwo	dzieci
bardzo rzadko	12	11	12	7
rzadko	28	26	18	37
często	31	29	33	42
bardzo często	16	15	12	14

Uwaga: W powyższych zestawieniach nie uwzględniano rubryki: „brak odpowiedzi”, dlatego odsetki nie zawsze sumują się do 100%.

W oparciu o zebrany materiał wyodrębnił autor cztery typy religijności rodzin o następującym zasięgu: rodziny głęboko religijne — 18%, rodziny tradycyjnie religijne — 39%, rodziny marginalne — 23%, rodziny mieszane — 20%. W religijności dzieci wyróżnił trzy typy: dzieci religijnie zaangażowane — 20%, dzieci religijnie tradycyjnie — 52%, dzieci religijnie zaniedbane — 28%. Ustalenie typologii umożliwiło przeprowadzenie korelacji między typami religijności rodzin a religijnością dzieci:

rodziny	dzieci		
	relig. zaangaż.	relig. tradyc.	relig. zanied.
głęboko religijne	60,0%	11,5%	—
tradyc. relig.	25,0%	55,8%	17,8%
marginalne	5,0%	9,6%	60,7%
mieszane	10,0%	23,1%	21,5%

Sumując rozważania stwierdza autor, że środowisko rodzinne w ok. 70% wpływa na kształtowanie się religijności dzieci.

Z badań wynika, że religijność dzieci uzależniona jest także od społecznego typu rodziny. Oto wybrane negatywne i pozytywne, wskaźniki religijności dzieci w rodzinach wielodzietnych i w rodzinach małodziejnych (w %):

	wielodzietna rodzina	małodziejna rodzina
uczestnictwo w katechizacji	92,0	64,5
znajomość prawd wiary	32,0	15,7
regularne uczestn. we Mszy św.	76,0	64,7
spowiedź wielkanocna	92,0	84,3
codzienna modlitwa	72,0	62,7
nieposłuszeństwo wobec rodziców	24,0	35,5
częste kłamstwo	44,4	56,8
brak pilności w odrabianiu lekcji	20,0	33,3
kradzież	32,0	39,2
picie alkoholu	8,0	19,8
palenie papierosów	24,0	29,4

Ks. Gerard Alfons Nuernberg, *Uwarunkowania religijności katolickich dzieci szkół podstawowych na przykładzie parafii św. Stanisława Kostki w Szczecinie*, Lublin 1974 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w 1973 r., Objęto nimi uczniów kl. VIII szkół podstawowych zlokalizowanych na terenie parafii św. Stanisława Kostki w Szczecinie. Z ogólnej liczby uczęszczających na katechizację uczniów kl. VIII wylosowano 280 osób i tyleż rozdano ankiet. Otrzymano 227 ankiet poprawnie wypełnionych, co stanowi 81,1% zamierzonej próby. 105 ankiet było wypełnionych przez chłopców, a 122 — przez dziewczęta. Celem pracy jest ukazanie najważniejszych uwarunkowań religijności dzieci.

Na katechizację uczęszcza 49,3% chłopców i 71,2% dziewcząt. Trudności religijne przeżywa 6,2% badanych.

Do najważniejszych obowiązków religijnych katolika respondenci zaliczają: Mszę św. — 16,2%, spowiedź i Komunię św. — 2,2%, modlitwę — 4,8%, miłość bliźniego — 0,9%, zachowanie przykazań Bożych — 9,5%, wiarę — 48,4%, obronę wiary — 8,5%, umacnianie wiary — 2,2%.

Stan praktyk religijnych wykazuje różnicowanie w zależności od struktury płci respondentów. Dziewczęta częściej uczestniczą we Mszy św. niedzielnej niż chłopcy (w %):

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
kilka razy w tygodniu	7,6	3,3	5,3
w każdą niedzielę i święto	67,6	80,3	74,4
2—3 razy w miesiącu	14,3	11,5	12,8
1 raz w miesiącu	1,9	0,8	1,3
rzadziej	8,6	4,1	6,2

Praktyka spowiedzi ukazuje również większą gorliwość dziewcząt (w %):

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
więcej niż 1 raz w miesiącu	0,9	5,8	3,5
1 raz w miesiącu	23,8	27,0	25,5
kilka razy w roku	51,4	54,9	53,5
	8,6	5,8	7,0
tylko na Wielkanoc	4,8	1,6	3,1
rzadziej	9,6	4,9	7,0

Podobne różnicowanie zauważa się w praktyce Komunii św. (w %):

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
kilka razy na tydzień	1,9	4,1	3,1
1 raz na tydzień	7,7	18,0	13,2
1 raz na miesiąc	20,0	15,6	17,6
okresowo	21,9	27,9	25,1
kilka razy w roku	35,2	34,4	34,9
tylko na Boże Narodz. i Wielkanoc	12,4	—	5,7

Dziewczęta również częściej niż chłopcy modlą się w domu (w %):

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
codziennie wieczorem	38,1	46,8	42,9
codziennie rano i wieczorem	18,1	24,6	21,5
często	12,4	9,9	11,0
czasem, okresowo	29,5	18,7	23,7
nigdy	1,9	—	0,9

Zaniedbanie pacierza wywołuje większy niepokój u dziewcząt aniżeli u chłopców. Na pytanie: *Jak się czujesz, gdy nie odmówisz pacierza?*; badani udzielili następujących odpowiedzi:

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
wyrzuty sumienia (w %)	3,8	15,5	10,1
źle się śpi	2,9	5,7	4,4
czegoś mi brak	1,9	3,3	2,7
zwyczajnie	17,2	3,3	9,7
źle	19,0	18,0	18,5
nieswojo	19,0	14,7	16,7
brak odpowiedzi	22,0	20,5	21,2
inne odpowiedzi	14,3	19,0	16,7

Zachowania moralne także różnicują dziewczęta i chłopców (w %):

	chłopcy	dziewczęta	ogółem
okazuje posłuszeństwo rodzicom	79,0	73,8	76,2
pilnie odrabia lekcje	48,6	72,3	55,9
czyni dobrze bliźnim	84,7	94,2	89,4
kradnie	14,3	9,9	12,4
kłamie	77,2	78,6	77,9
pije alkohol	27,7	10,7	18,5
pali papierosy	30,5	11,5	21,0

Analiza ankiet pozwoliła autorowi na wyodrębnienie trzech typów religijności dzieci: typ religijności zaangażowanej — 22,1%, typ religijności tradycyjnej — 70,4%, typ religijności zaniedbanej — 7,5%. W religijności rodziców autor również wydzielił typy: rodziny o postawie katolickiej — 22,0%, rodziny o słabnącej religijności — 65,3%, rodziny o postawie religijnie obojętnej — 12,7%.

Ustaliwszy typologię przeprowadził korelację typów religijności rodzin z typami religijności dzieci (w %):

	dzieci o relig. zaangażowanej	dzieci o relig. tradycyjnej	dzieci o relig. zaniedbanej
rodziny o postawie katolickiej	32,0	64,0	4,0
rodziny o słabnącej religijności	20,3	68,9	10,8
rodziny o postawie religijnie obojętnej	13,8	79,3	6,9

Na podstawie obliczeń średniej procentowej wszystkich — uwzględnionych w badaniach — wskaźników religijności stwierdza autor, że dzieci we wszystkich typach religijności rodzin są bardziej religijne niż ich rodzice; w rodzinach o postawie katolickiej — 4,7%, w rodzinach o słabnącej religijności — 18,1%, a w rodzinach o postawie religijnej obojętnej — 13,9%. Po uwzględnieniu negatywnych wpływów rodziny, na podstawie szeregu obliczeń doszedł autor do ostatecznego stwierdzenia, że środowisko rodzinne wywiera pozytywny wpływ na religijność dzieci w 73,6%.

Ks. Ryszard Stawicki, *Religijność dzieci a środowisko rodzinne na przykładzie parafii Międzyrzecz Wielkopolski*, Lublin 1974 (praca magistreska; maszynopis w arch. KUL).

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w terminie od 10 XII 1973 r. do 5 IV 1974 r. Objęto nimi katechizowane dzieci kl. V—VIII trzech szkół podstawowych z terenu parafii Międzyrzecz Wielkopolski. Z ogólnej liczby katolickich uczniów wyżej wymienionych klas, drogą losowania, ustalono reprezentację liczącą 435 osób i tyleż rozdano ankiet. Otrzymano ankiet poprawnie wypełnionych 391, co stanowi 89,9% próby zaplanowanej.

Zasięg uwzględnionych w badaniach pozytywnych i negatywnych wskaźników religijności jest następujący: regularnie uczęszcza na katechizację — 79,80%, zna wszystkie prawdy wiary — 68,80%, regularnie uczestniczy we Mszy św. niedzielnej — 86,70% przystępuje do spowiedzi i Komunii św. wielkanocnej — 95,14%, codziennie odmawia pacierz — 70,58%, wypełniło lub wypełnia praktykę 9 pierwszych piątków miesiąca — 69,05%, okazuje nieposłuszeństwo rodzicom — 17,90%, nie odrabia pilnie lekcji — 21,48%, bije się z kolegami — 13,30%, kradnie cudzą własność — 8,44%, pije alkohol — 8,44%, pali papierosy — 8,44%.

Na podstawie zebranego materiału wyodrębnił autor 3 typy religijności dzieci: I. dzieci religijnie aktywne — 72,89%, II. dzieci religijnie bierne — 17,65%, III. dzieci religijnie obojętne — 9,46%.

Analiza wykazała zależność zasięgu poszczególnych typów religijności dzieci od społecznych typów rodzin (w %):

rodzina	typ religijności dzieci		
	I	II	III
wielka (N=55)	81,81	12,77	5,42
mała (N=336)	71,13	18,45	10,42
małodzietna (N=244)	68,74	20,96	10,30
pośrednia (N=75)	70,66	17,33	6,95
zamknięta (N=335)	78,82	13,75	7,43
otwarta (N=56)	37,50	41,07	21,43
pełna (N=371)	76,02	15,90	8,08
niepełna (N=20)	15,00	50,00	35,00

Porównanie wskaźników religijności rodziców ze wskaźnikami religijności dzieci wskazują na wyższą religijność tych ostatnich:

M s z a ś w. (w %)	ojcowie	matki	dzieci
w każdą niedzielę	66,75	80,56	86,70
1—2 razy w miesiącu	7,16	5,63	8,18
kilka razy w roku	4,35	3,58	2,56
1 raz w roku	4,86	2,81	1,79
nigdy	9,46	4,60	0,77

Modlitwa (w %)	ojcowie	matki	dzieci
codziennie	42,72	63,42	70,58
kilka razy w tygodniu	5,63	3,48	18,93
rzadziej	2,81	4,35	8,70
nigdy	39,13	21,48	1,79

Globalne porównanie religijności rodziców z religijnością dzieci stało się możliwe po przeprowadzeniu typologii rodzin w oparciu o te same wskaźniki, które były podstawą typologii dzieci. Zasięg poszczególnych typów religijności rodzin oraz religijności dzieci ukazuje poniższe zestawienie:

typy (w %)	rodziny	dzieci
religijnie aktywne	60,36%	72,89%
religijnie bierne	25,06%	17,65%
religijnie obojętne	14,58%	9,46%

Sumując obliczenia autor stwierdza, że dzieci są bardziej religijne od swoich rodziców o ok. 8,5%.

Zależność religijności dzieci od religijności rodziny ukazało obliczenie zasięgu poszczególnych typów religijności dzieci w poszczególnych typach religijności rodzin:

	typy religijności dzieci		
	I	II	III
religijnie aktywna (N=236)	92,23%	5,18%	2,59%
religijnie bierna (N=98)	51,02%	37,65%	11,33%
religijnie obojętna (N=57)	29,82%	35,09%	35,09%

Franciszek Niemyski, *Religijność dzieci a środowisko rodzinne na przykładzie parafii Wizajny*, Lublin 1974 (praca magisterska; maszynopis w arch. KUL).

Badania ankietowe przeprowadzono w 1973 r. wśród dzieci kl. VI—VIII zamieszkałych na terenie parafii Wizajny. Z ogólnej liczby katechizowanych uczniów tych klas wylosowano do badań 107 osób i tyleż rozdano ankiet. Wróciły 104a nkiety, w tym cztery nie zawierały żadnych informacji, dlatego wyłączono je z analizy. Uzupełnieniem badań ankietowych było obliczenie frekwencji dzieci na Mszy św. dnia 7 X 1973 r. oraz ok. 100 luznych wywiadów z rodzicami i młodzieżą.

Celem badań było ukazanie zależności życia religijnego dzieci od społecznych i religijnych typów rodziny.

Frekwencja na katechizacji w poszczególnych klasach kształtuje się następująco (w %)

klasy	chłopcy	dziewczęta	ogółem
V	97,1	100,1	98,7
VI	44,4	97,1	75,9
VII	79,2	83,3	81,7
VIII	65,5	76,6	71,4

Do najważniejszych obowiązków katolika respondenci zaliczają: wyznanie i obronę wiary — 28%, naukę religii — 6%, Mszę św. — 26%, przyjmowanie sakramentów św. — 8%, odmawianie pacierza — 9%, życie według przykazań Bożych — 18%, miłość bliźniego — 7%.

Opierając się na kryterium świadomości religijnej, praktyk i moralności autor wyodrębnił 3 typy religijności dzieci:

I. dzieci religijnie zaangażowane — 74%. Znają prawdy wiary, regularnie wypełniają praktyki religijne, reprezentują właściwy poziom moralny.

II. dzieci religijne tradycyjnie — 23%. Świadomość religijna niewystarczająca, praktyki religijne niesystematycznie spełniane, moralność przeciętna.

III. dzieci religijnie zaniedbane — 3%. Brak zainteresowania sprawami wiary, praktyki religijne bardzo rzadko spełniane, moralność poniżej poziomu przeciętnego.

Zasięg poszczególnych wskaźników religijności uzależniony jest od społecznych typów rodziny. Dzieci pochodzące z rodzin wielodzietnych są bardziej religijne niż dzieci rodzin małodzietnych:

wskaźnik religijności (w %)	rodzina wielodzietna (N=47)	rodzina małodzietna (N=33)
uczestnictwo w katechizacji	95,8	60,6
znajomość prawd wiary	63,8	54,5
regularne uczestnictwo we Mszy św.	87,2	60,6
praktyka pierwszych piątków mies.	89,3	39,9
codzienna modlitwa	82,9	57,8
nieposłuszeństwo wzgl. rodziców	8,5	81,2
niechęć do odrabiania lekcji	17,0	39,3
kradzież	25,5	24,2
picie alkoholu	6,4	73,3
palenie papierosów	19,1	42,4
bójki z kolegami	27,6	51,5

Podobnie dzieci z rodzin wielkich odznaczają się wyższą religijnością niż dzieci pochodzące z rodzin małych:

wskaźniki religijności (w %)	rodzina wielka (N=37)	rodzina mała (N=63)
uczestnictwo w katechizacji	97,3	77,8
znajomość prawd wiary	83,7	41,3
regularne uczestnictwo we Mszy św.	81,1	74,6
praktyka pierwszych piątków miesiąca	67,6	66,6
codzienna modlitwa	97,3	49,2
nieposłuszeństwo względem rodziców	9,9	19,0
niechęć do odrabiania lekcji	24,3	24,4
kradzież	13,5	26,9
picie alkoholu	16,2	19,0
palenie papierosów	16,2	31,6
bójki z kolegami	24,3	38,1

Dzieci gorliwiej spełniają praktyki religijne od swoich ojców, starszego rodzeństwa, a niekiedy i od matek:

M s z a św. (w %)	ojcowie	matki	bracia	siostry	dzieci
w każdą niedzielę	44,9	79,8	51,8	65,9	77,0
co drugą niedzielę	42,8	17,2	42,4	32,4	13,0
rzadko, z okazji świąt	7,1	2,0	2,7	0,5	10,0
wcale nie uczestniczy	5,2	1,0	3,1	2,2	—
M o d l i t w a (w %)					
regularnie rano i wieczór	49,0	66,7	45,7	61,0	67,0
jeden raz dziennie	9,1	17,2	30,9	23,1	23,0
od czasu do czasu	13,3	4,0	15,4	13,7	8,0
wcale się nie modli	28,6	12,1	2,2	0,8	2,0

Materiał ankietowy pozwolił autorowi na wyodrębnienie trzech typów religijności rodzin o następującym zasięgu:

- I. rodziny głęboko religijne — 72%
- II. rodziny tradycyjnie religijne — 11%
- III. rodziny religijnie obojętne — 17%

Na zależność religijności dzieci od stanu religijnego rodziców wskazuje zasięg poszczególnych typów religijności dzieci w odpowiadających im typach religijności rodzin:

typ religijności rodzin	typ religijności dzieci		
	I (N=74)	II (N=23)	III (N=3)
I	86,5	34,8	—
II	4,1	30,4	33,3
III	9,4	34,8	66,7

To samo zagadnienie od innej strony naświetla poniższe zestawienie:

typ religijności dzieci	typ religijności rodzin		
	I (N=72)	II (N=11)	III (N=17)
I	91,7	72,7	—
II	8,3	13,2	88,2
III	—	9,1	11,8

ks. Kazimierz Betch, Lublin